

Barn med ADHD och andra beteendeproblem

Beteendeproblem kan beskrivas och benämnas på många olika sätt. De kan beskrivas som avgränsade nedsättningar av specifika förmågor, t.ex. svårigheter med inläring, att använda sitt språk eller att kontrollera sina impulser och känslor. De kan också beskrivas som beteendemönster som kan sammanfattas med diagnostiska benämningar, t.ex. ADHD, trotssyndrom eller uppförandestörning. Studier har visat att minst 10 procent av alla barn och ungdomar som har de problem som beskrivs av diagnoserna ADHD, trotssyndrom eller uppförandestörning.

Ofta rör problematiken följande områden:

- Beteenden som hindrar lärande och undervisning, som att inte kunna koncentrera sig samt att vara lätt distraherad, rastlös, motoriskt orolig och stökig.
- Utagerande beteende, fysiskt och verbalt, som handlar om att snabbt bli arg, slänga käft vid tillsägelser, protestera mot vuxnas krav, lätt hamna i bråk och slagsmål och ofta ge sig på andra verbalt eller fysiskt.
- Antisocialt beteende eller allvarligt normbrytande beteende.

Konsekvenser

Barn med beteendeproblem syns, tar plats och kräver uppmärksamhet från vuxna. De "tvingar" den vuxne att reagera, inte minst för att få lugn. Många av dem etablerar redan i unga år beteendemönster som kommer att prägla deras sätt att vara under uppväxten, och dessa mönster kan förstärkas till en manifest problembild med ett asocialt beteende som ung vuxen. Många har eller utvecklar också andra psykiska problem, inte sällan inätvända sådana som ångest och depression. För att kunna motverka det måste de vuxna ha andra strategier än sådana som enbart syftar till att i stunden få barnet att sluta med sitt olämpliga beteende.

Riskfaktorer

I förskola och skola finns vissa förhållanden som kan innebära en ökad risk för beteendeproblematik. I förskolan är det främst bristande struktur i dagsprogram och annan planering samt återkommande tillsägelser och förmaningar från de vuxna som med det förmedlar en negativ bild av barnet som utgör riskfaktorer. Men även brist på vuxenmedverkan i lek och andra fria aktiviteter och upprepade misslyckande och negativa upplevelser kan ha en negativ inverkan på barnet. I skolan är det bristande framgång i skolarbetet, negativt bemötande från vuxna, otydliga förväntningar på barnens beteende och skolk som utgör riskfaktorer. En otrygghet i gruppen med osäkerhet om vad som kommer att hända samt bråk och andra störningsmoment under lektionerna är också faktorer som kan utgöra en risk.

Det finns också individuella faktorer så är av betydelse, såsom inläringssvårigheter, svag begåvning, bristande självkontroll, bristande social kompetens samt en negativ syn på sig själv. Barn som har någon eller några av dessa svårigheter eller riskfaktorer blir ännu mer beroende av förhållandena i familjen och i förskolan och skolan. Därför är det angeläget att identifiera, förstå och hitta strategier för att möta deras speciella svårigheter.

Skyddsfaktorer

Barn har större chans att möta svårigheter på ett konstruktivt sätt om de upplever att de kan överblicka, förstå och se ett sammanhang i sin situation. Barn har ett skydd av att uppleva sin omvärld som begriplig och strukturerad, genom att förfoga över de resurser eller kompetenser som behövs för att förstå och klara livets påfrestningar, samt genom att känna sig delaktiga i det som de är med om och att det därför lönar sig att engagera sig. Detta innebär att miljön, inte bara hemma utan också den som de har omkring sig i förskolan eller skolan, har stor betydelse. Om stämningen i den grupp det ingår i präglas av trygghet, värme och av acceptans för varandras olikheter har ett barn mycket lättare för att uppleva sin omvärld begriplig än om det ständigt är osäkert på om något oförutsett ska hända. Barnets egna förmågor har också stor skyddande betydelse, för att förstå, för att nå skolframgång och för att bli accepterad.

Samhället kan aldrig helt förhindra att barn utsätts för belastningar av olika slag. Men vuxenvärlden har förstås ett gemensamt ansvar att minska det som är skadligt eller orimligt. Samtidigt måste målet också vara att göra barn och ungdomar mer kapabla att handskas med krissituationer och stressfaktorer, inte bara skyddas från allt som innebär påfrestningar.

Upptäckt och kartläggning

Personalen i förskolor och skolor möter ofta barn och unga med mer eller mindre omfattande beteendeproblem. Det behövs därför enkla metoder för få en uppfattning om hur allvarliga problemen är och när det är lämpligt att sätta in några åtgärder.

Svaren på de följande frågorna kan ge en bild av det:

- Vilket beteende handlar det om?
- Varaktighet? Hur länge har beteendeproblemen funnits?
- Frekvens? Hur vanliga är problemen? Är det ett mönster som upprepas eller något som bara händer i vissa situationer?
- Intensitet och omfattning? Hur starka är beteendeproblemen? Vilka reaktioner väcker de bland andra? Finns problemen i flera sammanhang och olika miljöer?
- Avsikt? Vad vill barnet uppnå med sitt handlande? Går det att förstå utifrån barnets perspektiv, t.ex. som en reaktion på andras provokationer?
- Konsekvenser? Hur påverkas barnet samt hans eller hennes sociala relationer och skolprestationer?
- Barnets känslighet? Hur reagerar barnet på vuxnas ingripanden? Visar han eller hon ånger eller besvikelse?

Beteendeproblem är betydelsefulla för barns utveckling då omfattningen, intensiteten, varaktigheten och konsekvenserna allvarligt påverkar barnens sätt att fungera i sin vardag. Vid omfattande problem kräver de uppmärksamhet från vuxna och det blir nödvändigt med välplanerade insatser i flera av barnets miljöer. Insatserna måste göras i nära samverkan med föräldrar och elevhälsoteam eller barnhälsovård och ofta också aktörer utanför förskolan/skolan, t.ex. personer inom socialtjänsten. Ibland är det nödvändigt att initiera kontakter med barn- och ungdomspsykiatri för att fördjupa bedömningen.

Källa: Socialstyrelsen. (2010). *Barn som utmanar. Barn med ADHD och andra beteendeproblem*. Västerås: Edita Västra Aros.